

CURS L'OFICI de LLEGIR

LLIBRES SOBRE LLIBRES

A propòsit de *Bouvard i Pécuchet*, de Gustave Flaubert

J. Jubert

Sessió 4, 31-V-2023

Bouvard i Pécuchet

Bouvard i Pécuchet, de Gustave Flaubert (1821-1880), és un llibre que on s'ha d'imposar adquirir (via préstec o compra de segona mà) i llegir en la traducció al català (magnífica) de Jordi Llovet, editada per Proa l'any 1990 (i amb mitja sobrecoberta amb els dibuixos de Xavier Nogués, signant *Babel*).

El llibre és d'una *rollositat* incommensurable si un s'hi aboca per atzar o en primera intenció, candidat segur als llims de les lectures avortades. Però el panorama i el pronòstic canvia totalment si es llegeix TIP, ben tip.

Llegir, d'entrada, el pròleg de Jordi Llovet. Tot i ser Llovet –no pas l'escriptor d'aquesta nota- entusiasta fervent de *Madame Bovary*, qualifica *Bouvard i Pécuchet* de “l'obra cabdal de Flaubert” (l'escriptor hi està totalment d'acord).

¿Quines raons o arguments validen el fet que “un llibre abominable”, “enciclopèdia de l'estupidesa humana” i que, a més, va seguit d'un annex titulat *Diccionari de tòpics*, sigui de lectura emfàticament recomanada i que mereixi l'esforç d'imposar-se'n la seva lectura?

Salman RUSHDIE, a *Els llenguatges de la veritat*¹ (un llibre sobre llibres o sobre lectures de llibre i sobre autors, que vaig comprar i llegir atret per la portada (i sobreposant-me a l'avversió al mot “veritat”), qualifica el llibre de “text sediciós” que denúncia els “perills d'aprendre massa coses dels llibres”.

Pierre THUILLIER (1932-1998), en una imprescindible entrevista, qualifica, elogiosament el llibre de “xapuça caricaturesca”, “equivalent francès a la *Fenomenologia de l'esperit* de Hegel”, “epopeia espiritual”, “desfilada venjadora”, “denúncia de l'estupidesa humana franca i filosòfica”. Thuillier -professor de Lletres i Filosofia a la Universitat de París X-Nanterre, docent d'Epistemologia i Història de la ciència- dixit: “Hi ha un llibre exemplar, que tothom hauria de llegir: *Bouvard i Pécuchet*. (...) Els dos personatges de Flaubert ho aprenen tot dels manuals. S'empassen una ciència ja feta, d'una forma sintètica i enciclopèdica, (però) després, quan confronten les teories apreses en els manuals amb els fets, ve el daltabaix. ... Els

¹ Barcelona, Empúries, 2023 (423 p.), p. 330s.

Bouvard i Pécuchet no han mort. (...) A Nanterre, pel que fa a la filosofia, estem en l'estadi descrit per Flaubert: ... es parla de tot sense saber res en concret".²

George STEINER (1929-2020): "El geni de Flaubert ... no pogué evitar que la realitat existís i lluitar, en una obra compulsiva i autodestructora, fins desembocar en una enciclopèdia del fàstic que es titula *Bouvard i Pécuchet*. El món del segle XIX, tal com el va veure Flaubert, havia destruït els fonaments de la cultura humana".³ "Enciclopèdia del fàstic", l'acaba nomenant Steiner.

Pel *flâneur* escriptent, *Bouvard i Pécuchet* és, certament, "una denúncia de l'estupidesa humana" exemplificada avui per la *Viquipèdia* (aquest manual de consulta que ha substituït els diccionaris i els manuals d'autors degudament autoritzats, on s'hi va a aprendre una ciència ja feta, sintètica, enciclopèdica, d'autoria anònima i plena d'errors). Talment l'estupidesa dels exàmens MIR i altres oposicions. "I així hem arribat fins on hem arribat"⁴

El llibre és, en definitiva, una denúncia radical de la "lectura neta", practicada en aquest cas per Bouvard i Pécuchet.

Flaubert planeja escriure (*in mente*) el llibre *Bouvard i Pécuchet* ja a l'any 1843. Flaubert, 29 anys més tard, el 1872, comença a consultar llibres per anar escrivint *Bouvard i Pécuchet*. Entre l'any 1872 i el 1880 (és a dir, durant 8 anys) Flaubert consulta 1.500 llibres. La idea del llibre ni tant sols és original: té un precedent inequívoc en *Les Deux Greffiers*, de Batthélemy Maurice, 1841, del qual *Bouvard i Pécuchet* és una "adaptació genial".

L'argument és simple: dos passant (escriptors, oficinistes) de París, de 47 anys d'edat, avorrits dels 38 anys passats fent una feina monòtona, coincideixen casualment ("l'un venia de la *Bastille*, l'altre del *Jardin des Plantes*"), l'estiu de l'any 1838, en asseure's en el mateix banc, en el Boulevard Bourdon (a l'alçada del port de l'Arsenal, a l'inici del canal de St. Martin, inaugurat l'any 1825).⁵

Tot parlant, decideixen anar-se'n a viure al camp (a Chavignolles, Normandia) i iniciar una nova vida. Al llarg de 23 anys, llegeixen manuals de totes les matèries que volen practicar: arboricultura, agricultura, jardineria, horticultura, cria d'animals, destil·lació, higiene, química, anatomia, gimnàstica, espiritisme, esoterisme, filosofia, religió, pedagogia, història, geologia, arqueologia, ciències polítiques, ... Amb el resultat, a la pràctica, d'un fracàs total en tots els treballs que empren a partir del coneixements adquirits sense estar al costat de cap mestre.

El llibre, de publicació pòstuma, s'acompanya (a tall d'epíleg) d'un *Diccionari de tòpics* (*Dictionnaire des idés reçues*), alfabèticament ordenat. En algunes edicions s'hi

² L'EXPRESS, *Conversaciones sobre la nueva cultura*, Barcelona, Kairós, 1975, p. 207-224.

³ George Steiner, *Tolstói o Dostoievski*, Madrid, Siruela, 2002, p. 35.

⁴ Oriol Izquierdo, Bouvard i Pécuchet i Rajoy, <https://www.vilaweb.cat/noticies/rajoy-judici-flaubert-opinio-oriol-izquierdo/>

⁵ Si es tracta de París, l'legiu (si sou dels que es deixen aconsellar) amb un plànol de la ciutat al costat (millor, encara, d'un "callejero").

adjunta al volum un *Recull de citacions*. Definicions tòpiques i citacions que són recol·lectades sistemàticament per Flaubert des de l'any 1850.

L'objectiu de Flaubert és clar: fer una crítica radical de la seva època (Segon Imperi) i de la classe social a la que ell mateix hi pertanyia (la burgesia).

Bouvard i Pécuchet avui

Vegeu el *Diccionario del argentino exquisito*, d'Adolfo Bioy Casares (EMECE ed., 2005) i 25 frases celebres de Mariano Rajoy (Apunt).

Els eslògans de les recents campanyes electorals municipals: ARA SÍ/ ARA GIRONA/ GUANYEM GIRONA/ SOM-HI/ SI ESTIMES GIRONA PENSA EN MI/ FEM-HO BÉ/ LIBÉRATE/ FUTUR REPUBLICÀ/ HO TENIM a TOCAR/ SEGUIM FENT POBLE/ ARA GESTIÓ/ HABLANDO CLARO/ NINGÚ POT RETALLAR LES TEVES IDEES/ FEM-HO PLEGATS/ L'ACTITUD és la DIFERÈNCIA/ PERQUÈ QUEDA MOLT PER FER/ MANTENIR, DIVIDIR O SUMAR/ PRIMER LES PERSONES/ CAPACITAT i CORATGE/, ... Un grup apart mereixen els de Montgat: SOM MOLT de MONTGAT/ MONTGAT APASSIONA/ FEM MONTGAT/... I l'última, recol·lectada avui: GOVERNAMOS CONTIGO.

Poseu-vos davant del televisor, amb paper i llapis, i aneu prenent nota de les frases curtes dels anuncis publicitaris.

Anoteu les converses amb els veïns tot pujant o baixant amb l'ascensor.

Ajuntem-ho tot, ordenat alfabèticament, i haurem posat al dia el *Diccionari dels tòpics*.

Tot llibre (text, cita, mot) té el seu contrallibre/cita/mot

Definicions mínimes

La idea i projecte dels quaderns de **Definicions mínimes** (iniciat l'any 2006) arranca de la lectura (feta a l'any 1981) del llibre *Una teoría científica de la cultura*, de Bronislaw Malinowski (veg. Apunt sessió 3). L'objectiu de les dites *definicions mínimes* és anotar, recol·lectades alfabèticament, aquelles imatges conceptuals no tòpiques, generalment paròdiques, que es formulen o emergeixen sobtadament en la ment del *flâneur* i/o es troben en el curs d'una lectura (neta o bruta). Es tracta d'un diccionari portàtil, individual i no convencional, "un diccionari relativament autònom enfront del general de la llengua"⁶, al qual cal remetre's, quan hi ha interlocució, per saber i concordar que parlem del mateix.

La ignorància d'aquest elemental (i ocult) fet (realitat) és la causa (constant) de que, malgrat el tòpic, parlant la gent no s'entén (no ens entenem). Els humans, malgrat el tòpic acadèmic, som illes, estranys coneguts, que habitem universos mentals diferents

⁶ Constantino Bertolo, *La cena ...*, op. cit. P. 57.

i que, cas de ser lectors, hem trepitjat llibres diferents o, cas de coincidir en alguns exemplars, en hem fet lectures diferents.

Els pretesos diàlegs deixen de ser monòlegs de sords només si circulen en el mateix nivell de significat (primari, secundari o abstracte/terciari/sentit ocult). El significat primari d'un mot el trobem en el diccionari de tòpic; el secundari en el diccionari de la llengua i en les metàfores. El significat terciari o el sentit d'un mot en trobem en les *definicions mínimes*, en les faules i els relats breus (microrelats), en certs aforismes (*Breus*) i en concrets poemes.

Definicions menys mínimes, però breus

Ambrose Bierce (1842-1914) fou un singular personatge que, decidir a posar fi a la seva vida (amb 71 anys i turmentat per l'asma) camuflant-se, a Mèxic, davant d'un escamot d'afusellament. El seu *Diccionario del Diablo*⁷ és un útil representant, de consulta recomanada, d'aquests contraatextos de Bouvard i Pécuchet.

Narracions curtes

Minificció, microconte, microrelat, ficció sobtada, conté ràpid, *flash fiction*, *short short story*,... *nivolos* (Unamuno), *textículos* (Cortázar), són la col·lecció de denominacions que recull Lluís Busquets Grabulosa en el "macropròleg" –de lectura recomanada– que escriu per llibre de "contes molt i molts curts", *Fum, pedres, miralls ...*⁸ –de lenta lectura recomanada– de Josep Torrent i Alabau. En ells el mot (i el seu concepte implícit) es defineix, de forma breu, per l'acció. Exemples:

ALZHEIMER:

"Tenia un secret i no se'n recordava".⁹

EN ARRIBAR A CASA 2:

"-Hola, papa! S'ha quedat content l'avi?

- I tant! Allà farà molt amics.
- -Que bé! I tu... a quina edat hi vols anar?"¹⁰

NO SEMPRE GUANYEN ELS MATEIXOS:

⁷ Ambrose Bierce, *El Diccionario del Diablo*, Barcelona, Círculo de Lectores, 2005 (479 p.).

⁸ Josep Torrent, *Fum, pedres, miralls...*, Girona, Ed. Quadrivium, 2007.

⁹ *Ibid.* p. 77.

¹⁰ *Ibid.* p. 143.

“La princesa somreia feliç abraçada al coll del drac, mentre molt avall, el cos del cavaller encara fumejava”¹¹.

TRIGAR MASSA:

“Quan l’Ulisses va tornar a casa seva va trobar Penélope en braços d’un home que duia una túnica preciosa”.¹²

EL DARRER DIA DE VEDA:

“ ‘Llibertat! Per fi som lliures!’ , cridaven les perdis mentre sortien atropelladament de les gàbies” .¹³

Col·leccions de cites

El *Llibre dels passatges* de Walter Benjamin

Walter Benjamin (1892-1940) dedicà, amb atenció preferent, els 13 darrers anys [1927-1940] de la seva estroncada existència a col·leccionar cites/fragments extrets de la lectura atenta de 850 llibres, agrupant-les en Epígrafs (Passatges construïts a París durant el segle XIX; Carrers de París; El *flâneur*; Prostitució; Saint-Simon; Ferrocarrils; Marx; Baudelaire; Fotografia; Exposicions; Publicitat; L’avorriment; La comuna; Escola Politècnica; ... En total 36 *Konvoluts* (dossiers), amb mots clau i referències creuades. El seu objectiu (fortament criticat per Adorno, finançador del projecte des de Nova York, per l’Institute for Social Research) era que les cites (idees-conceptes, els fets) parlessin per si mateixes sense necessitat de formular cap teoria. És a dir: moltes cites fan un text que explica l’estructura d’una època (tal com molts rajols fan una casa). Però a la mort de Benjamin (a Portbou) –ignorant-ne que contenia la famosa cartera desapareguda, hipotèticament soterrada en un magatzem judicials de Figueres), els fragments que constitueixen del *Llibre des passatges* serien els “materials per a la construcció d’una casa de la que només s’ha traçat la planta, o sols s’ha excavat el solar”¹⁴. És amb aquest material fragmentari – 900 pàgines amagades a la Bibliothèque National de París- que va confegir-se pòstumament (1982) un llibre de 1.100 pàgines: *Llibre del Passatges*.¹⁵

Talment com les cites que Flaubert recopilà, mentre treballava en la laboriosa elaboració de *Bouvard i Pécuchet*, per oferir un retrat de la pobresa de l’univers mental de la burgesia que li és contemporània, el mosaic de cites que integren el *Llibre*

¹¹ Ibid. P. 193.

¹² Ibid. p. 197.

¹³ Ibid. p. 167.

¹⁴ Rolf Tiedemann, “Introducció del editor” a *Libro de los Pasajes*, p. 10.

¹⁵ Walter Benjamin, *Libro de los Pasajes*. Edición de Rolf Tiedemann, Madrid, AKAL, 2005.

dels passatges de Benjamin –partint de la mirada (lectura) benjaminiana de la primera meitat del segle XX- assaja de que es mostri en si mateix i per si mateix (sense necessitat de cap teoria interpretativa) la història del desenvolupament del capitalisme en el segle XIX a París, “submergint-se en regions de la història (la construcció del Passatges o galeries comercials) fins aleshores no considerades”¹⁶.

***Fum humà, de Nicholson Baker*¹⁷**

Un llibre absolutament benjaminia (quan al mètode emprat), és un recull de fragments de diaris, revistes, discursos radiofònics, pamflets, llibres de memòries, memoràndums, ... publicats des de l'any 1892 fins el 31 de desembre de 1941, ordenats cronològicament, que el recopilador deixa que parlin per si mateixos (amb puntuals aclariments-comentaris de l'autor) i ens donin notícia de “com varem arribar a això”: els orígens de la Segona Guerra Mundial i el fi de la civilització”.

Breu nota sobre el lloro de Flaubert

El 16 d'agost de 1876, a la una de la matinada, Flaubert acabà la redacció d'*Un cor senzill*¹⁸. L'argument: Julie, una nena pobre, rural i devota amb brots de misticisme, que estima a un home, als fills del seu amo, un nebot, un vell que cuida i també a Loulou, un lloro. Quan el lloro es mor, el fa dissecar. Quan és Julie la que s'està morint, pren el lloro per l'Esperit Sant.

Flaubert, al seu torn, va adquirir un lloro dissecat (“un amazònic”) i el té sobre la taula mentre va escrivint *Bouvard i Pécuchet* per tal d'impregnar-se de *lloralitat*.¹⁹

***El lloro de Flaubert, de Jules Barnes*²⁰**

De lectura indispensable (i amena) per entendre l'aventura existencial de Flaubert, llibre que -tal com dirà Jaume Torrent del *llibre* encara no nat sobre l'A.T.- “és llegeix com una novel·la” doncs és una novel·la, on – a més- hi trobareu definicions mínimes tant exemplars com aquesta:

XARXA: Conjunt de forats lligats per un cordill (p. 6).

¹⁶ R. Tiedemann, *op. cit.*, p. 13.

¹⁷ Nicholson Baker, *Humo humano*, Barcelona, Debate, 2009.

¹⁸ Gustave Flaubert, *Un cor senzill*, Barcelona, Ed. de 1894, 2019 (80 p.).

¹⁹ Geoffrey Wall, *Flaubert*, Barcelona, Paidós, 2003,

²⁰ Julian Barnes, *El lloro de Flaubert*, Barcelona, Ed. 62, 1995 (527 p.).